

SARS yi tinyiketerile ku fikelela mpimaniso wa xibalo wa le henhla

26 Nhlangua 2022 - Vukorhokeri bya Xibalo bya Afrika-Dzonga (SARS) byi amukela ntiyisiso lowu nga cinceki hi Holobye wa Timali, Ttn Enoch Godongwana, eku tiyisiseni leswaku timali ta mfumo ti tirhisiwa hi maendlelo lama ringanisiweke, ma vuswikoti no lawuleka ku seketela swikongomelo swa nhluvukiso swa Afrika-Dzonga.

Hungu ra pholisi ra Holobye ri kongomisile eku tiyiseni ka xindzhuti xa swa timali xa Afrika-Dzonga eka theme ya le xikarhi hi ku fambisa timali ta tiko hi vunyeta. Ntirho wa SARS wu le xikarhi eka mihlengeleto ya timali ta tiko ta xibalo leyi hetisekeke eka ndhawu ya swa timali leyi lavekaka ku tirhana na swirhangani swa nkoka na vanhu na tirhiselo ra vuvekisi lokohiletlhelo va veke tihlo eka tihakelo ta vukorhokeri bya swikweleti.

Eku phakeleni ka xitatimende xa Pholisi xa Mpimanyeto wa Theme ya le Xikarhi (MTBPS) ePalamende namuntlha, Holobye wa Timali u engeterile mpimaniso wa nhlengeleto wa xibalo lowu SARS yi faneleke ku wu hlengeleta ku ya eka R1682bn ku suka eka R1 598bn. SARS yi nyiketa kwalomuya ka 90 phesente ya xibalo hinkwaxo xa mfumo, leswi endlaka engetelo lowu eka xibalo wu hlengetiwaka hi SARS wu ri wa nkoka.

"Tanihi SARS, hi amukela tlhontlho wa mpimaniso wa xibalo wa le henhla lowu pfuxetiweke. Lokohiletlhelo mpimaniso wa xibalo lowu pfuxetiweke wu ri henhla, hi tinyiketerile ku tirha hi ndlela ku ya eka leswi pfumeleriwaka hi nawu ku fikelela tlhontlho lowu."

U engeterile leswaku "ku aka SARS hi vuntshwa swa vonaka eku antswiseni ka nhlengeleto wa xibalo. Hi le ku andlaleneni ka masungulo mo tiya eka mbangu lowu wuntshwa, leswi ku nga nhlanganiso wa mimbono leyi fambisiwaka hi switiviwa, switirhisiwa swo kotisa vuxokoxoko na thekinoloji no thola vatirhi va vuswikoti, leswi nga na nkoa eka ku humelela ka rendzo leri ro endla hi ximodeni. Hi tinyiketerile ku ringana ku lwa na nghingiriko wa vugevenga na lowu nga riki enawini. SARS yi tirhisile swinene swiringanyeto swa Khomixini ya Nugent, hi le tlhelo swiringanyeto swa xiyimo xa le henhla swi le ku longoloxiweni na leswiya swa Khomixini ya Zondo eka ku lawuriwa ka mfumo hi mavandla ma le tlhelo.

Lembe leri SARS yi tlangela malembe ma yona ma 25 mo va yi simekiwile ximfumo hi ti1 Nhlangua 1997 hi ku ya hi Nawu wa Vukorhokeri bya Xibalo bya Afrika-Dzonga. Nawu wu nyikile nhlangano xileriso xo vonaka xo hlengeleta swibalo hinkwaswo leswi kolotiwa, ku tiyisisa vulandzelelanawu bya le henhla bya vahakelaxibalo no fambisa vuxavisi, ku katsa no sirhelela ikhonomi, vaakitiko va hina na mindzilekani ya hina. Ku sukela loko yi simekiwile 25 wa malembe, SARS yi hlengetile ku tlula R18 trillion eka nhluvukiso wa vanhu va tiko na ikhonomi.

Giroso ya timali ta tiko ta xibalo ti languteriwile ku hundza mipimaniso leyi kombisiweke eka nkarhi wa Mpimanyeto wa 2022 hi R83.5bn hi 2022/23, laha xibalo xa malinghena xa bindzu xi languteriweke ku tihlamulela hi R62.8bn. Mihlengeto ya matimba ya xibalo xa malinghena xa munhu yena n'wini yi languteriwile ku tisa R8.2bn yo engetelela ku ringana na mihlomuto ya Nxopaxopo wa Mpimanyeto wa 2022.

Ku landzela masungulo mo tiya ma lembe loko nkulo wa GDP wa Afrika-Dzonga wu hundza ku langutela, wu papameriwile hi migingiriko ya migodi na vutumbuluxi hi Q1-2022, Ikonomi yi hlanganile na swiphiqo eka kotara ya vumbirhi ya 2022 hikwalaho ka swiendlo swa misava na laha kaya, ku fana na ntlimbo wa Russia-Ukraine, tindhambi eKZN na swifundza swin'wana ku katsa na mikwetlembetano ya swa mitirho.

GDP ya Afrika-Dzonga yi languteriwile ku kula hi 1.9% hi 2022 ku sukela hi 2021, hi 2023 yi languteriwile ku chika ku ya emahlweni ku ya eka 1.1%. Mihlengeto ya xibalo hi ti 30 Ndzati 2022, yi fikile eka R784.8bn, leswi tshoveleke nkulo wa R64.7bn (9.0%) ehenhla ka mihlengeto ya lembe leri nga hundza ya R751.0bn. Mihlengeto hinkwayo ehenhla ka lembe leri nga hela yi kombisile endlelo ro ya ehenhla handle ka Levhi ya Mafurha leyi rhekhodeke nkhwanyano wa R9.1bn (-20.9%). Nkulo wa lembe ku fikela sweswi wu hungutiwele hi ntsengo wa mivuyiselo ya timali leyi hakeriweke leyi a yi ri R32.5bn (20.9%) leyi a yi ri henhla ka lembe leri nga hundza, na mivuyiselo ya VAT ya (R26.2bn) (21%) leyi a yi ri henhla eka hafu yo sungula ya lembe.

Mpimanyeto hi Nyenyenyani 2022, timali ta tiko ta xibalo ti languteriwile ku kula hi 3.3% (R1547bn ku ya eka R1598bn). SARS yi ya emahlweni yi antswisa vuswikoti eka vulawuri bya vulawuri bya mali ya tiko ya xibalo hi ku tirhisa minghenelelo ya vulandzelelanawu bya kungu na nsindziso wo landzelela nawu leswi pakanisiweke ku fikelela mipimaxiave ya vulandzelelanawu bya vahakelaxibalo ya le henhla.

Ttn Kieswetter u engeterile leswaku, "Lokohilethelo tirhelo ra ikhonomi ri ri ra nkoka eka nhlengeto wa xibalo, mapfhumbe ma SARS ma tlurile ndzinganiso wa nkucetelo wo biha wa ikhonomi ya misava na laha kaya.

"Matshalatshala ma vulandzelelanawu ma SARS ma hoxile xandla hi 12% eka nete ya swibalo leswi hlengetiweke. Leswi swi fambisana na ntivovuhleketi wa hina wa vufambisi bya xibalo lowu voneke mbuyelo wa matshalatshala ma hina eka R92.5bn yo engetelela leyi engeteriweke eka xibalo hinkwaxo xa R785bn leyi hlengetiweke ku fikela sweswi. Leswi katsiweke eka matshalatshala ma vulandzelelanawu i tindhawu lexi xakelanaka na mihlengeto ya khexe ya swikweleti, ku lwa na mivuyiselo leyi nga pfumeleriwangiki na ya vuxisi, vufambisi bya mpaluxo hi ntsakelo, ku hunguta vugevenga bya mitlawa eka xibalo na khasitomo ku katsa na nkambelo wa vuxisi na mitekelo ya Khasitomo.

Ku hlamusela ku ya eka mhaka, Khomixinara u vurile leswaku matshalatshala ma SARS ma vulawuri lama tekiweke eka lembeximali ra sweswi ro fambisa vulangzelelanawu bya xibalo, ma katsa:

- 831 797 wa tikheyisi ta swikweleti na 186 691 wa swikoxo swo hetelela leswi humesiweke no landzelerisiwa hi ku hetiseka, leswi fikiseke eka R35.2bn leyi hlengeletweke.
- SARS yi siverile swikoxo swa mivuyiselo ya timali ya vuxisi na leyi nga pfumeleriwangiki ku va yi phurosesiwa.
- Ku tumbuluxiwa ka swipano swo hlawuleka leswi hlahluveke nkahoxeko wa tihakelo ta xibalo ta nkarhinyana, leswi fikeleriseke eka ku hlengeletwa ka R8.4 billion.
- Ku tlula 2,675 wa minghenelelo ya Khasitomo leswi fikeleriseke eka ku hlengeletwa ka R1.2 bn.
- Ntirho wa SARS eka tindhawu ta vugevenga bya mitlawa bya xibalo na Khasitomo wu le ku kumeni ka xidumo, leswi fikeleriseke eka ku hlengeletwa ka R1.9bn.
- Xileriso xin'we (1) xa nhlayiso xi kumiwile xa nkoka wa R150 million.
- Nkoka lowu pimanisiweke wa tinhundzu ehansi ka swileriso swa nhlayiso wu kwalomuya ka R2.9 billion.
- N'okiso na nteko wa tinhundzu eka nkoka wa R2.3bn wu endlwile.
- SARS yi tlhele yi endla minghenelelo ya vuxavisi lebyi nga ri ki enawini, leswi fikeleriseke eka ku khomia ka 403 na mitekelo ya 252.

Ttn Kieswetter u te, 'SARS yi ta emahlweni yi antswisa vukorhokeri bya yona eka vahakelaxibalo na vaxavisi hi ku nyika nhlamuselo na ntshembo ku va kotisa ku fikelela swiboho swa vona swa xinawu, na hi ku endla swi nonoha no durha eka vahakelaxibalo na vaxavisi lava tshamaka va nga landzelerisi hi vomu. Pfhumba ro engetela ntirhiso wa thekinoloji, ngopfungopfu ntirhiso wa switiviwa leswikulu, ku dyonda hi michini na nhlayelaxikhomphyutara na ntirhiso wa switiviwa swa vandla ra vunharhu swi ta ya emahlweni swi ndlandlamuxiwa." SARS yi le rendzweni ro antswisa ku ya emahlweni tirhelo ra yona ra xibalo hi ku longoloka na Xivono xa yona xa 2020-2025 na Xikongomelo xa Kungu xa Vulangzelelanawu hi Ntsakelo.

Vuxisi bya nkambelankoka bya khasitomo, ntivisohansi wa ekisayizi, vugevenga bya mitlawa bya xibalo, ku katsa na migingiriko leyi nga riki enawini na minghenelelo leyi hlanganisiwaka na tikheyisi leti xakelanaka na ku lawuriwa ka mfumo hi mavandla ma le tllhelo, swi ta tshama swi ri tindhawukulu ta xikongomiso.

SARS yi hlohlotella vahakelaxibalo ku tirhisa phurogireme ya mpaluxo hi ntsakelo ku lulamisa timhaka ta vona ta xibalo. Hambiswiritano, vahakelaxibalo va fanele ku paluxa swikhutu swin'wana na swin'wana eka SARS, tanihileswi phurogireme yi nga ta va yi nga ri kona loko

SARS hi yoxe yo thumba nkavulandzelelanawu. Eka xiyimo lexi, SARS yi ta bula hi vuxokoxoko byo hlaya mayelana na leswaku u fikelela njhani phurogireme leyi. SARS yi le rendzweni ro antswisa ku ya emahlweni tirhelo ra yona ra xibalo hi ku longoloka na Xivono xa yona xa 2020-2025 na Xikongomelo xa Kungu xa Vulandzelelanawu hi Ntsakelo.

Ttn Kieswetter u te: "Hi ku languta swivandla leswi nga laha henhla, na ntshembo lowu engetelekeke wa vahakelaxibalo na vaxavisi va nga na wona eka SARS, hi tshemba leswaku ntirho wa hina na xikongomiso xa hina eka swikongomelo swa xileriso xa hina swi ta tiyisisa nkumo wa mihlomuto ya xibalo tanihileswi swi vuriweke hi Holoby".

Ku kuma voxokoxoko ku ya mahlweni, u komberiwa ku tihlanganisa na SARSMedia@sars.gov.za.

25 year of serving a Higher Purpose, Your Tax Matters!